

KIRJALLISUUSESITTELYJÄ

Leena Lander, Siipijumala, Kirjayhtymä, Helsinki 1984, s. 331.

Suomalaisessa kaunokirjallisuudessa eivät siirtolaiset tai muuten ulkomaille asettuneet suomalaiset ole saaneet osakseen suurtakaan huomiota. Satojen tuhansien ulkosuomalaisten värikkäät vaiheet antaisivat mitä monipuolisinta aineistoa historialliselle romaanille. Viime aikoina ovat kuitenkin ilahduttavan monet kirjailijat alkaneet käsitellä siirtolaisteemoja kuten Leena Lander "Mikaelin kronikassaan", ruotsinsuomalainen Hilka Alm suomalaisten Värlantiin muuttoa ja heidän vaiheitaan siellä kuvaavissa teoksissaan sekä eräät amerikansuomalaiset lähinnä muistelmien luonteisissa romaaneissaan. Siirtolaisuus esiintyy usein kirjallisuudessa sivujuonena kuten Antti Tuurin "Pohjanmaassa", jossa tapahtumien lähtökohtana on Amerikkaan karannut isoisa. Suomesta puuttuu toistaiseksi ruotsalaisen Vilhelm Mobergin kaltainen kirjailija, jonka teos "Maastamuuttajat" on eniten luettu kirja Ruotsissa. Sitä voidaan perustellusti verrata Suomen "Tuntemattomaan sotilaaseen". Mobergin ansiosta Ruotsissa "tuntematon siirtolainen" on lihaa ja verta, koko kansakunnan tuntemat Karl Oskar ja Kristina, joiden vaiheita Ljuderin pitäjistä Minnesotan rajaseuduille on voitu seurata myös elokuvan ja television välityksellä.

Suomen kaunokirjallisuudessa Amerikan siirtolainen on hyvin epämääräinen käsite. Olen pohtinut, kummalla olisi paremmat edellytykset ymmärtää ja kuvata siirtolaisuuden monimutkaista olemusta, ammattikirjailijalla, joka on hyvin perehtynyt asiaan, vai ammattitutkijalla, jolla on kirjallisia taipumuksia. Historioitsijat ovat yleensä olleet varovaisia lähtemään tieteesä popularisointiin, kaunokirjallisuudesta puhumattakaan. Ilahduttava poikkeus on ollut pohjalaisuuden tutkija ja näytelmäkirjailijankin kunnostautunut Heikki Ylikangas. Siirtolaisuuden osalta tehtävän vaikeus on ehkä pelottanut. Siirtolaisuus on niin monisarmainen ilmiö, että tarvitaan valtavasti taustatietoja, psykologista oivallusta ja kertojan lahjoja, jotta kuvasta tulisi elävä eli enemmän kuin mustavalkoinen ateljeepotretti, jossa siirtolainen esiintyy pyhävaatteissaan vanhaa kotimaata varten otetussa valokuvassa.

Siirtolaisuuden raja-alueella liikkuu Leena Landerin historiallinen romaani "Siipijumala". Päähen-

kilönä on Tahitille 1790-luvulla päätyneet helsinkiläinen merimies Peter Hägersten. Suomalaisen kaukosiirtolaisuuden ensimmäisiä pioneereja olivat usein laivastaan karanneet merimiehet, jotka kutsuivat luokseen sukulaisia ja tuttavvia. Kotiseudullaan taas entinen merimies saattoi kertoa kokemuksiaan mm. Kalifornian kultakentillä ja lietsoa tällä tavoin "Amerikan kuumetta". Merimiessiirtolaisuus on hyvin vaikeasti tutkittava alue, sillä laivastaan maailman eri puolille maihin jääneet merimiehet eivät ole jättäneet tietoja itsestään passi-luetteloihin tai muihin siirtolaistutkimuksen käytämiin lähteisiin.

Sattumalta saattaa kuitenkin olla tietoja suomalaisista merimiehistä 1700-luvulta lähtien. Kun englantilaiset lähetyssaarnaajat saapuivat Tahitille v. 1797, he tapasivat siellä useita valkoisia miehiä asu-massa alkuasukkaiden kanssa. Yksi heistä oli suomalainen Peter Hägersten, joka oli saapunut Tahitille joitakin vuosia aikaisemmin George Vancouverin varastolaiva "Daedaluksella". Marques-saarilla Hägersten olisi pikaistuksissaan ampunut varastelevan alkuasukkaan ja rangaistuksesta loukkautuneena hän karkasi laivasta Tahitilla. Täällä Hägersten asui alkuasukkaisen kanssa ja hänestä tuli kuningas Pomaren sotapäällikkö. Kun lähetyssaarnaajat kieltäytyivät vihkimästä häntä avioliittoon alkuasukkaisen kanssa, Hägerstenin suhteet lähetyssaarnaajiin viilenivät. Kuitenkin kun suuri sota puhkesi v. 1807, Hägersten lähetti poikansa Josephin pakenevien lähetyssaarnaajien mukana Australiaan. "Kenraali" Hägersten kuoli Tahitilla noin v. 1811.

Tämän tosiasioihin perustuvan kertomuksen ympärille Leena Lander rakentaa romaaninsa Peter Personin vaiheista keskeisinä tapahtumapaikkoina Turku, Lontoo ja Tahiti. Kun tähän liittyy vielä kreikkalainen mytologia ja nykyhetken tieteenkemisen kivikova maailma, tarjoaa tämä yhdistelmä ainekset mielikuvituksen lennolle. Romaanin juonen monikerrostuneisuus on kieltämätön tehokkeino, mutta sisältää myös vaaran, että kokonaisuus hämärttyy ja pirstoutuu.

Aluksi juonen monitasaisuus tuntui oudolta, mutta tarinan kehittyessä joutui myöntämään, että kirjoittaja hallitsee tämän metodin. Kirjailija on lyhyessä ajassa hankkinut kunnioitettavan määrän aiheeseen liittyvää tietoutta ja tahitilaisen kulttuurin tuntemusta.

Kun olen useassa yhteydessä kirjallisuudessa törmännyt suomalaiseen merimieheen "on the seven seas" eri maiden laivoissa, joissa tavallisesti

oli suomalainen timperi, jolla ajateltiin olleen yli-
luonnollisia voimia hallussaan, olisin toivonut, että
päähenkilön kulkeutuminen Tahitille olisi käsitelty
yksityiskohtaisemmin. Tuon ajan kulkuneuvoilla
matka maapallon toiselle puolelle saattoi kestää
puoli vuotta ja voi vain kuvitella mitä seikkailuja
ja vaaroja Peter koki laivoissa ja satamissa, ennen
kuin hän heräsi kapinallaiva Bountyn matruusin
Richard Skinnerin tahitilaisen lesken möjassa.
Tytön nimi oli Kaksishillinkiä. Ehkäpä Peter
Hägerstenin tarinassa löytyisi aineksia vielä seik-
kailuromaanillekin. Varmasti löytyy myös muita-
kin mielenkiintoisia ihmiskohtaloita, jotka hori-
sonttikuumeen saatuaan ovat halunneet lentää
niin kauas tai korkealle kuin siivet ovat kantaneet.

”Siipijumala” on mielenkiintoinen ja suositelta-

va lukuelämys. Leena Lander on todella kehittynyt
mustavalkoisen ”Mikaelin kronikan” jälkeen. Ura-
sa aamupäivää elävälle kirjailijalle ”Siipijumala” jää
kuitenkin vielä lupaukseksi. ”Siipijumalan” pyrki-
mys kohti aurinkoa ja valoa kannustakoon kirjaili-
jaa kohti uusia haasteita.

Toivotan muutkin kirjailijat Leena Landerin
tapaan siirtolaisuushistorian aarrearkulle ja käy-
mään ensi vaiheessa Siirtolaisuusinstituutissa. Kir-
jailija Antti Tuurin äskettäisen vierailun jälken
jään odottamaan hänen teostaan pohjalaisten Ame-
rikkaan muutosta. Siihen osallistuminen oli Poh-
janmaalla lähes yhtä yleistä kuin talvisodassa käyn-
ti.

Olavi Koivukangas

VADSØS HISTORIE

Bind 1, Fra øyvær til kjøpstad (inntil 1833)

Billeradaksjon og layout Arvid Steen.

Vadsø Kommune, Vadsø 1983. 623 s.

Osana Norjan laajaa paikallishistoriallista kirjalli-
suutta julkaistiin vuonna 1983 Vadsø'n kunnan
(Vesisaaren) historian ensimmäinen osa. Kirjoittaja
on Finnmarkin läänin lääninkonservaattori, dosentti
Einar Niemi, joka tunnetaan Suomessa ehkä
parhaiten suomalaista Ruijansiirtolaisuutta kos-
kevista tutkimuksistaan (mm. Oppbrudd og till-
passing. Den finske flyttingen til Vadsø 1845-
1885, Vadsø 1977) ja artikkeleistaan.

Einar Niemi ryhtyi nyt julkaisuvalmiiseen suur-
työhönsä 1970-luvun alussa varsinaisen päivätyön-
sä ohella. Työ eteni alkuvaiheessa verkkaisesti,
mutta vauhdittui 1980-luvulle tultaessa ja huipen-
tui teoksen varsinaiseen kirjoittamiseen käytettyyn
ympäri vuorokautiseen työvuoteen. Tekijän tavoite
on ollut vaativa: kertoa lukijoille tuon kaukaisen
maan kolkkan, Varangin vuoron, historia niin että
keskeiskohteena on koko ajan Vadsø'n nykyisen
suurkunnan alueen käsittämä alueellinen koko-
naisuus. Työn ensimmäinen osa käsittelee järjestel-
mällisesti esitetyt tiedot ensimmäisten jääkauden-
aikaisten asukkaiden ilmestymisestä ja jälkeensä
jättämistä arkeologisista dokumenteista aina Vadsø'n
kauppalan varhaishistoriaan 1800-luvun alussa.
Esiin tuodaan huokuttelevasti etnisittömien var-
haisasukkaiden vähittäinen muuttuminen alueen
tunnetuksi alkuperäisväestöksi, etnisesti tunnis-
tettavaksi saamenkansaksi, tämän väestön väisty-
minen etelästä tunkevan norjalaisen valtiollista
ja taloudellista valtaa käyttävän väestönsan tieltä.
Edelleen tavataan alueen väestöhistoriassa ja kult-
tuurikentässä omat jälkensä venäläis-karjalaisesta
vaikutuksesta, törmätään ensimmäisiin kveenei-
hin satunnaisesti jo 1500- ja 1600-luvulla, käydään

kauppaa Tornion voiporvareiden kanssa, ihmetel-
lään hollantilaista valaanpyyntiä Ruijjan rannoilla,
epäillään hansakauppiaiden pyrkimyksiä, maini-
taan englantilaisetkin rannikon purjehtijoina. Kai-
ki tämä kertoo Varangin vuoron alueen merkityk-
sestä, keskiajan ja uuden ajan valtiollis-taloudelli-
sista intresseistä ja näiden suurpoliittisten kysymys-
ten heijastumisesta tavallisen rannan kalastajan
jokapäiväiseen elämään.

Niemi etenee kuvauksessaan tiukan kronologi-
sesti, tosin joskus tarvittaessa asiakokonaisuuksia
ajallisesti toistensa ohikin vieden. Kertomus, Ves-
isaaresta alkaa Komsakulttuurin (ja Askolan kult-
tuurin) ajoilta, jolloin Jäämeren rantaan kehittyvä
kulttuuri sidotaan Suomessa ja Karjalassa tapah-
tuvaan väestölliseen ja kulttuuriseen kehitykseen.
Noilta lähes myyrtisiltä alkua ajoilta siirrytään sel-
vittämään saamelaisväestön esiintuloa etnisenä
kulttuurina ja sen elinkeinokombinaatioita. Ensim-
mäiset norjalaiset vaikutteet tavataan samoihin
aikoihin, kun ensimmäiset kirjalliset dokumentit-
kin: Ottarin kronikan kuvaamina viikinkiajan alku-
puolella. Teos etenee kuvaamalla Vesisaaren asu-
tuksen kehittymistä kalastajajalaksi (diskevær)
keskiajalla ja norjalaisen valtakoneiston asettu-
mista omistamaan nuo alueet, joiden merkitys
ajan myötä kasvaa erätalouden tuotosten tarpeen
muuttuessa yhä enemmän kalastuksen tuotoksen
käyttämiseksi osana maailmankauppaa.

Hansakauppiaiden ja Bergenin monopoli vai-
kutti osaltaan elinkeinorakenteisiin Ruijassa, sa-
moin oli näiden monopolien merkitys suuri aika-
van siirtolaisuuden tukemisessa: kauppiat tarvitsi-
vat resurssialueelle vakituista asutusta, hyviä ali-
hankkijoita ja krusuun sai samalla veronmaksajia.
Ruijasta kehittyi 1600-luvulla norjalaisen merikan-
tilismin tarvitsema siirtoma, josta asemasta se ei
varsinaisesti vieläkään ole päässyt irti.

Tavallisesta byyrobokista Niemen kirja erottuu

selvästi. Laajat historialliset prosessit toimivat Vadsøn kehityksen taustavoimina kuitenkin niin, että alueellista mikrohistoriaa tarvitseva löytää tutkimuksesta kaiken oleellisen. Erinomaisesti hakteokseksi kirjan tekee sen sisällysluettelo, johon on otsikoitten alle koottu lähes sivu sivulta avainkäsitteitä. Näiden kautta voi kiinnostunut lukija seurata tarvitsemansa asiakokonaisuuden esittelyprosessia koko teoksen käsittämisen ajanjakson ajan. Samaa asiaa ajaa teoksen loppuun liitetty laaja asiaja henkilöhakemisto. Lähdekirjallisuus on ammattimaisen laaja ja sen kuten myös muun käytetyn aineiston edustavuus on suuri. Loppusivuilla on myös löydettävissä käytössä olleiden mittojen, painojen ja rahayksikköjen luettelo samoin kuin luettelo Ruijan rannan elämän keskeisistä kalendaarisista päivistä ja vuosijaksottelusta.

Teoksen kuvitus on miellyttävän runsas ja siinä

käytetyt, sekä alkuperäiskopio- että tutkimuskartat ovat erinomaisen havainnollisia. Lisäksi palvelevat kuva- ja piirrostekstit lukijaa tiiviinä tietopakettina. Alkupuolella teosta on Steen taiteilijan vapaudella rekonstruoinut esihistoriallisen Vadsøn miljökuvia: nämä kuvat ovat jo ulkoasultaan sellaisia, että ne tunnistaa hypoteettisiksi, joskin niihin on sijoitettu mukaan runsaasti mm. arkeologisista löydöistä tavattavaa dokumenttimateriaalia.

Painoasultaan työ on korkealuokkainen ja pitäisinkin sitä laajuudestaan huolimatta esimerkillisenä työnä, jossa tieteellinen kiistaton pätevyys on onnistuttu yhdistämään kiinnostusta herättävään luettavuuteen. Odotan suurella mielenkiinnolla Vadsøn historian toista osaa, joka tuo mukanaan myös suomalaiset Ruijan rakentajat, kveenit.

Lassi Saressalo

Kaarlo R. Tuomi, Isänmaattoman tarina. Amerikansuomalaisen vakoojan muistelmat. Toimittanut Sakari Määttänen. WSOY. Juva ja Porvoo 1984.

Monen amerikansiirtolaisen taival on ollut värikäs. Pohjois-Amerikasta 1930-luvun alussa Neuvostoliittoon muuttaneen taival on ollut yleensä vielä värikkäämpi, mutta harvan Neuvosto-Karjalaankaan muuttaneen polku on ollut niin mutkikas kuin Kaarlo Tuomen. Tuomi syntyi v. 1916 Michigánissa, josta hän lähti perheensä mukana v. 1933 Neuvosto-Karjalaan palatakseen 25 vuotta myöhemmin vakoilijana Yhdysvaltoihin. Näihin 25 Neuvostoliitossa vietettyyn vuoteen mahtui paljon, mutta ehkä vielä enemmän mahtui niihin vuosiin, jotka Tuomi oli kahden tiedustelupalvelun, KGB:n ja FBI:n, agenttina Yhdysvalloissa.

Tuomen muistelmateoksen ydin koostuu vakoilutoiminnasta. Kuitenkin Tuomi (tai kirjan toimittaja) on sisällyttänyt muistelmien alkuun myös laajahkon kuvauksen amerikansuomalaisten siirtolaisten elämästä ja Pohjois-Amerikasta 1930-luvun alussa Neuvosto-Karjalaan tapahtuneesta suomalaisesta siirtolaisuudesta. Tätä aikaa koskevat Tuomen muistikuvat ovat varsin utuisia. Tämä on varsin luonnollista. Hänhän eli ensimmäisen siirtolaiselämänsä Yhdysvalloissa lapsena ja koki kaiken lapsen näkökulmasta. Aikuisten maailmasta ei jäänyt mieleen juuri mitään. Neuvosto-Karjalassa taas Tuomen ensi vuodet sisälsivät lähinnä vain elämää metsäkämpillä, mistä syystä Tuomi oli huonosti perillä siitä, mitä Neuvosto-Karjalassa tapahtui. Näyttääkin siltä, että "muistelmissa" olevat Neuvosto-Karjalaan suuntautunutta siirtolaisuutta ja 1930-luvun Neuvosto-Karjalaa koskevat tiedot ovat lähinnä kirjallisuudesta ammennettuja.

Päälähde lienee ollutkin tämän arvostelun kirjoittajan syksyllä 1983 ilmestynyt tutkimus.¹

Toisen maailmansodan puhjettua Tuomi oli puna-armeijan sotilas ja "tutustui" tällöin myös suomalaisiin. Jo sodan aikana hän sai vakoilijan koulutuksen. Hänen piti keväällä 1944 "jäää" suomalaisten vangiksi ja tarkkailta vankina niin venäläisiä sotavankeja kuin näiden suomalaisia vartijoitakin. Sodan päätyttyä hänen piti muistinvaraisesti antaa tietoja sotavangeiksi joutuneiden venäläisten käyttäytymisestä. Ketkä veljeilivät suomalaisten kanssa, ketkä eivät. Sodan oletettiin tässä vaiheessa vielä jatkuvan 2-3 vuoden ajan, ja niinpä Tuomen tehtäviin kuului myös "ajautuminen" Suomen tiedustelupalvelun käyttöön. Rauhanneuvottelujen alkaminen "nollasi" kuitenkin Tuomen vakoilutehtävän.

Sodan päätyttyä Tuomi oli ensin sekalaisissa töissä ja osittain työttömänäkin. Sitten seurasi opiskelua, valmistuminen opettajaksi, avioituminen ja kolme lasta. Jo 1940-luvun lopulla Tuomesta tuli myös KGB:n "vasikka" hänen omaa termiään käyttäkseni. KGB:n vasikaksi ei tarvinnut pyrkiä: KGB tarjosi Tuomelle "vasikointia" tai vankeutta sen jälkeen kun hänet oli saatu kiinni osallisuudesta halkojen varastamiseen. Tuomi valitsi "vasikoinnin", ja KGB teetti hänellä ensin erilaisia pikku töitä. Hänen tehtäviinsä kuului esimerkiksi juuri Suomesta Neuvostoliittoon muuttaneen Taisto Huuskosen luotettavuuden selvittäminen.

¹ Reino Kero, Neuvosto-Karjalaa rakentamassa. Pohjois-Amerikan suomalaiset tekniikan tuojina 1930-luvun Neuvosto-Karjalassa. Historiallisia tutkimuksia 122. Ekenäs 1983.

Jo v. 1954 KGB suunnitteli Tuomen lähettämistä vakoilijaksi Yhdysvaltoihin. Koulutus tähän tehtävään alkoi kuitenkin vasta v. 1957. Valmistelut pyrittiin tekemään huolellisesti, mutta virheitä ei välttytty. Pahimmat virheet Tuomi teki itse - tosin KGB:n ohjaamana. Hän yritti kirjeitse hankkia itselleen Michiganista syntymätodistuksen. Tämä riitti. Tuomen käsityksen mukaan FBI oli tästä lähtien varautunut hänen Yhdysvaltoihin tuloonsa.

Valmisteluihin kuului myös matka Länsi-Eurooppaan. Tuomi kävi mm. Suomessa, jossa hän esiintyi amerikkalaisena ja sai ylen ystävällisen vastaanoton. Suomalaiset olivat niin ystävällisiä, että Tuomi epäili koko ajan olevansa lentämässä KGB:n ansaan. Hän tiesi, että matka Länsi-Eurooppaan oli KGB:n testi. KGB pyrki selvittämään, miten hyvin kokelas soveltui vakoilijan vaikeaan tehtävään.

Tuomi saapui Yhdysvaltoihin vuoden 1959 alussa. Hän pääsi helposti maahan, vaikka hän oman käsityksensä mukaan oli jo Yhdysvaltoihin tullessaan leimattu mies. Joka tapauksessa kesti vain hetken, kun FBI jo pidätti hänet, ”rikkoi” hänen vaiheistaan keksityn peitetarinan ja pakotti hänet omaksi agentikseen.

Kun KGB lähetti Tuomen Yhdysvaltoihin, oli tarkoituksena, että Tuomi viipyisi Yhdysvalloissa useita vuosia. Vakoojan odotettiin vähitellen ujut-tavan itsensä paikoille, joilta oli kerättävissä Neuvostoliittoa kiinnostavia tietoja. Tuomen päätehtäväksi muodostui tietojen kerääminen siitä, tapahtuiko Yhdysvaltojen satamissa jotakin sellaista, joka viittasi sotamateriaalin kuljetuksiin ja sotilaallisessa valmiudessa tapahtuneisiin muutoksiin. Tuomi joutui tekemään raporttejaan FBI:n valvomana. Koska hän ei pitänyt kaksoisagentin roolistaan, ujutti hän kerran raporttiin myös sanoman, josta kävi ilmi, miten hän oli lentänyt FBI:n ansaan. Hämmästykseseen hän sai kuitenkin todeta, ettei KGB reagoinut tähän millään tavalla. Tuomen mukaan KGB:n menettely johtui siitä, että hänen Neuvostoliitossa ollut esimiehensä olisi joutunut paljastumisen takia vaikeuksiin, mistä syystä Amerikan kullissit oli pidettävä pystyssä.

FBI oli jo 1960-luvun alussa onnistunut paljas-

tamaan useita KGB:n Yhdysvalloissa toimineita agentteja. FBI:n näkökulmasta Tuomi oli sopiva tähtitodistaja. Niinpä Tuomelle tarjottiin kaksi vaihtoehtoa: lähtö Neuvostoliittoon tai todistajaksi ryhtyminen. Molemmat olivat Tuomen näkökulmasta huonoja vaihtoehtoja. Tuomi valitsi huonoista paremman ja ryhtyi tähtitodistajaksi. Varjojen mies tuli nyt hetkeksi julkisuuden valokeilaan. Vakoilijan tarina päättyi tähän. Hän sai pian takaisin Yhdysvaltojen kansalaisysoikeutensa ja on sitten monen muun suomalaisen siirtolaisen tapaan asunut kesät Minnesotassa ja talvet Floridassa.

Tuomi sai Neuvostoliitossa koulutuksen, johon kuului mm. todellista elettyä elämää verhonneiden peitetarinoiden rakentaminen. Oli tärkeää olla uskottava. Niinpä jo Tuomen ”ammatti” panee lukijan kysymään, ovatko Tuomen muistelmat tavalla tai toisella vakoilijan viimeisin peitetarina. Vielä aiheellisemmaksi lukija kokee tämän kysymyksen, jos hän vertaa Tuomen (Määttäsen) muistelmia siihen, mitä ”vakoilututkija” Jukka Rislakki kertoo Tuomen roolista. Rislakille Tuomi on kömpelys ja ”törmäilijä”, joka sortuu mustikkapiirakkaan. Oman kuvauksensa mukaan Tuomi taas on onnettomien olosuhteiden uhri, joka tekee itsekin virheitä, mutta jonka epäonnistumiset pohjimmitaan johtuivat siitä, että KGB tunsu amerikkalaisen arkielämän kovin huonosti eikä osannut kouluttaa vakoilijoitaan riittävästi. Rislakille Tuomi on mies, joka ystäväystyy FBI:n agenttien kanssa. Tuomelle taas FBI on inhottava organisaatio, joka ei anna hänelle mitään selviytymismahdollisuuksia. Voidaan ehkä myös kysyä, kuinka vapaasti Tuomi on voinut kirjoittaa niistä kaksoisagentin ongelmista, jotka tekivät vuosien ajan hänen jokaisesta hetkestään henkeä salpaavan jännittävän. Olkoon niin tai näin, joka tapauksessa Tuomen muistelmien loppuosa on jännittävää luettavaa vakoilijan elämästä, josta puuttuu James Bond -elokuvien kimallus. Vakoilijan todellisuus oli nimittäin Tuomelle maailma, jonka ”sankarit” olivat pettureita ja henkipattoja, ja maailma, jossa kaikki oli ”hämärää, katalaa, pimeää ja pahaa”.

Reino Kero